

ČESTO POSTAVLJANA PITANJA: Dojenje i COVID-19 za zdravstvene radnike (28. travnja 2020.)

Prijevod za Ured UNICEF-a za Hrvatsku: prof. dr. sc. Milan Stanojević

Predgovor

Ova Često postavljena pitanja nadopunjuju privremene smjernice SZO: Kliničko upravljanje ozbiljnom akutnom respiratornom infekcijom (SARI) kada se sumnja na bolest COVID-19 (13. ožujka 2020. -

[www.who.int/publications-detail/clinical-management-of-severe-acute-respiratory-infection-when-novel-coronavirus-\(ncov\)-infection-is-suspected](http://www.who.int/publications-detail/clinical-management-of-severe-acute-respiratory-infection-when-novel-coronavirus-(ncov)-infection-is-suspected)) i daje odgovore na pitanja koja su se pojavila u vezi s preporukama.

Privremene smjernice i često postavljena pitanja odgovaraju na pitanja i temelje se na:

- i. dostupnim dokazima o riziku prijenosa virusa COVID-19 putem majčinog mlijeka;
- ii. zaštitnim učincima dojenja i kontakta koža na kožu, i
- iii. štetnim učincima neprimjerene uporabe tvorničkih pripravaka mlijeka za dojenčad.

Najčešća pitanja odnose se i na druge preporuke SZO o prehrani dojenčadi i male djece i Operativne preporuke međuresorske radne skupine o prehrani dojenčadi i male djece u hitnim situacijama. Stablo odlučivanja prikazuje kako zdravstveni djelatnici u rodilištima i zajednici mogu primjenjivati ove preporuke u svakodnevnom radu s majkama i obiteljima.

www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-on-covid-19-and-breastfeeding

1. Može li se COVID-19 prenijeti dojenjem?

Virus COVID-19 do danas nije otkriven u majčinom mlijeku niti jedne Covid-19 pozitivne majke ili majke u koje je postojala sumnja na Covid-19 zarazu. Stoga se čini malo vjerojatnim da bi se COVID-19 mogao prenijeti dojenjem ili davanjem izdojenog majčinog mlijeka majke s potvrđenom ili sumnjivom infekcijom virusom Covid-19. Istraživači nastavljaju testirati majčino mlijeko tih majki.

2. Trebaju li majke dojeti u zajednicama u kojima prevladava infekcija virusom COVID-19?

Da. U svim društveno-ekonomskim situacijama dojenje poboljšava preživljavanje i ima pozitivne učinke na zdravlje i razvoj novorođenčadi i dojenčadi tijekom cijeloga života. Dojenje također poboljšava zdravlje majki. Valja naglasiti da još nije otkriven prijenos virusa COVID-19 majčinim mlijekom i dojenjem, te stoga nema razloga za prestanak ili odustajanje od dojenja.

3. Treba li nakon porođaja novorođenčete odmah staviti u kontakt koža na kožu i započeti s dojenjem ako je majka dokazano COVID-19 pozitivna ili se sumnja na zarazu virusom COVID-19?

Da. Stavljanje djeteta u kontakt koža na kožu neposredno nakon porođaja kao i tzv. klokanska skrb pomažu pri očuvanju topline novorođenčeta uz poboljšanje još nekih fizioloških funkcija, što je povezano sa smanjenjem novorođenačke smrtnosti. Stavljanje novorođenčeta blizu majke omogućava i rani početak dojenja što ujedno smanjuje neonatalnu smrtnost. Mnogobrojne prednosti kontakta koža na kožu i ranog početka dojenja značajno nadmašuju potencijalne rizike od prijenosa virusa i razvoja bolesti uzrokovane virusom COVID-19.

4. Ako majka ima potvrđenu infekciju virusom COVID-19 ili se u nje sumnja na postojanje infekcije, treba li nastaviti dojeti?

Da. Prijenos virusa COVID-19 preko majčinog mlijeka i dojenjem nije utvrđen. Tijekom dojenja majka bi i dalje trebala provoditi odgovarajuće higijenske mjere, uključujući nošenje medicinske maske ako je dostupna, kako bi se smanjila mogućnost širenja kapljica virusa COVID-19 na novorođenče. Majkama i obiteljima treba reći da je među rijetkim slučajevima potvrđene infekcije COVID-19 u djece većina imala samo blagu ili asimptomatsku bolest. Nasuprot tome, postoje valjani i kvalitetni dokazi da dojenje smanjuje neonatalnu i dojenačku smrtnost, kao i smrtnost djece čak i u visoko razvijenim zemljama, te povoljno utječe na zdravlje i razvoj djeteta cijeloga života u svim zemljama bez obzira na geografski položaj ili gospodarsku razvijenost.

5. Koje su preporučene higijenske mjere za majke s potvrđenom COVID-19 infekcijom ili sumnjom na COVID-19?

Takva bi se majka trebala pridržavati sljedećih uputa:

- Često perite ruke sapunom i vodom ili koristite jednokratne vlažne maramice natopljene alkoholom, posebno prije dodirivanja djeteta
- Nositi medicinsku masku tijekom hranjenja. Važno: - Zamijenite masku čim se navlaži - Maske odmah bacite u infektivni otpad - Masku ne koristite ponovo - Ne dodirujte prednji dio maske, nego je skidajte odvezujući vezice straga ili skidajući gumice s ušiju
- Kišite ili kašljite u maramicu koju nakon toga odmah bacite u infektivni otpad, te obrišite ruke vlažnom maramicom s alkoholom ili operite ruke sapunom i vodom.
- Redovito čistite i dezinficirajte površine koje dodirujete ili s kojima dolazite u doticaj

6. Ako majka s potvrđenom COVID-19 infekcijom ili sumnjom na infekciju virusom COVID-19 nema medicinsku masku za lice, treba li dojiti?

Da. Dojenje neupitno smanjuje smrtnost novorođenčadi i dojenčadi uz mnogobrojne prednosti za zdravlje koje traju cijeloga života, te poboljšava razvoj mozga. Majkama sa simptomima COVID-19 savjetuje se nošenje medicinske maske, ali čak i ako to nije moguće, dojenje treba nastaviti. Također su važne i druge mjere prevencije infekcije, poput pranja ruku, čišćenja površina, kihanja ili kašljanja u maramicu. Učinkovitost uporabe nemedicinskih maski (npr. maske kućne izrade ili platnene maske) nije istražena. U ovom trenutku nije moguće dati preporuku za ili protiv njihove uporabe.

7. Mora li COVID-19 pozitivna majka ili ona sa sumnjom na infekciju virusom COVID-19 oprati dojke prije dojenja ili izdavanja mlijeka?

Ako je ta majka kašljala ili kihala preko dojke neposredno prije dojenja ili izdavanja mlijeka, trebala bi prije hranjena nježno oprati dojku sapunom i toplom vodom, što bi trebalo trajati najmanje 20 sekundi. Dojke nije potrebno prati prije svakog dojenja ili izdavanja ako majka s potvrđenom COVID-19 infekcijom ili sumnjom na infekciju COVID-19 nije neposredno prije dojenja ili izdavanja kihnula ili kašljala preko dojke.

8. Ako COVID-19 pozitivna majka ili ona sa sumnjom na infekciju COVID-19 nije u mogućnosti dojiti, koji je najbolji način prehrane novorođenčeta?

Najbolje alternativne metode hranjenja novorođenčeta ili mladog dojenčeta ako dojenje na dojci nije moguće, su:

- izdojeno majčino mlijeko
 - izdavanje majčinog mlijeka primarno se podučava i izvodi ručno, a samo kada je nužno, upotrebljava se mehanička izdajalica. Ručno izdavanje kao i izdavanje pomoću mehaničke izdajalice mogu biti podjednako učinkoviti.
 - Izbor načina izdavanja ovisit će o majčinim sklonostima, dostupnosti opreme, higijenskim uvjetima i troškovima.
 - Izdavanje majčinog mlijeka također je važno za održavanje proizvodnje mlijeka kako bi majke mogle dojiti kada se oporave.
 - Majka i svi koji pomažu majci trebaju oprati ruke prije izdavanja ili dodirivanja bilo kojeg dijela mehaničke izdajalice ili bočice, te osigurati pravilno čišćenje izdajalice nakon svake uporabe. (Pogledajte pitanje 10 u nastavku).
 - Izdojeno majčino mlijeko djetetu treba davati iz čiste šalice i/ili žličicom (lakše se čisti) osoba koja nema znakove bolesti i s kojom se dijete osjeća ugodno. Majka/njegovateljica treba oprati ruke prije hranjenja novorođenčeta.
- Donirano ljudsko mlijeko
 - ako se majka ne može izdajati, a dostupno je mlijeko iz banke humanog mlijeka, dijete se može hraniti doniranim mlijekom dok se majka ne oporavi.
 - Ako izdavanje majčinog mlijeka nije izvedivo, a darovano ljudsko mlijeko nije dostupno, treba razmisliti o:
 - Zamjenskoj dojilji (vidjeti 11. pitanje dolje).
 - Industrijski pripravač mlijeka za dojenčad uz osiguranje pravilne pripreme, sigurnost i održivost primjene.

9. Je li sigurna prehrana izdojenim mlijekom majke koja je COVID-19 pozitivna ili postoji sumnja na infekciju virusom COVID-19?

Da. Virus COVID-19 do danas nije otkriven u majčinom mlijeku niti jedne majke s potvrđenom infekcijom COVID-19 ili u koje postoji sumnja na infekciju virusom COVID-19. Malo je vjerojatno da se virus može prenijeti davanjem izdojenog majčinog mlijeka COVID-19 pozitivnih majki ili onih sa sumnjom na COVID-19 infekciju.

10. **Ako se majka s potvrđenom COVID-19 infekcijom ili sumnjom na COVID-19 infekciju izdaja za svoje dijete, postoje li dodatne mjere ophođenja s izdajalicama, spremnicima za mlijeko ili priborom za hranjenje?**
Čak kada nema COVID-19 infekcije, izdajalice, spremnici za mlijeko i pribor za hranjenje moraju se na odgovarajući način očistiti nakon svake uporabe.
- Operite izdajalicu/spremnike nakon svake uporabe tekućim sapunom, npr. tekućinom za pranje posuđa i toplom vodom. Isperite ih vrućom vodom tijekom 10 - 15 sekundi.
 - Neki dijelovi izdajalica mogu se staviti u gornju policu perilice za posuđe (ako je dostupna). Provjerite priručnik s uputama za rad perilice prije nego što to učinite.
11. **Ako majka s potvrđenom COVID-19 infekcijom ili sa sumnjom na COVID-19 infekciju ne može dojeti ili izdajati se, može li se preporučiti zamjenska dojilja?**
Zamjenska dojilja može biti rješenje ovisno o prihvatljivosti takvog rješenja za majku/obitelj, te postoji li takva mogućnost u nacionalnim smjernicama, je li kulturološki prihvatljiva, postoji li dostupna zamjenska dojilja i služba koja ih podržava.
- U okruženjima gdje prevladava HIV, potencijalne zamjenske dojilje treba informirati o HIV infekciji i podvrgnuti brzom testiranju na HIV, sukladno nacionalnim smjernicama, ako su dostupne. U nedostatku testiranja, ako je izvedivo, provesti procjenu rizika od zaraze HIV-om. U slučaju ako procjena/savjetovanje o riziku zaraze HIV-om nije moguće, potrebno je podržati mogućnost prehrane koju pruža zamjenska dojilja. Savjetujte majku kako izbjeći HIV infekciju tijekom dojenja koje omogućuje zamjenska dojilja.
 - Ako postoji mogućnost zamjenskih dojilja, prednost pri prehrani na taj način treba dati najmlađoj dojenčadi.
12. **Ako majka s potvrđenom COVID-19 infekcijom ili sa sumnjom na COVID-19 infekciju ne može dojeti jer je teško bolesna ili ima neku drugu bolest, kada bi mogla ponovo početi dojeti?**
Majka može početi dojeti u trenutku kad se osjeća dovoljno dobro. Ne postoji fiksni vremenski interval u kome se preporučuje početak dojenja majkama s potvrđenom ili sumnjivom COVID-19 infekcijom. Nema dokaza da dojenje mijenja klinički tijek infekcije izazvane virusom COVID-19 kod majke.
Majci treba pružiti potporu za poboljšanje njezinog općeg zdravstvenog stanja, uz odgovarajuću prehranu kako bi se osigurao potpuni oporavak. Majci bi trebalo pružiti potporu na početku dojenja kao i kod relaksacije.
13. **Utječu li rezultati testiranja na virus COVID-19 na bilo koji način na preporuke o hranjenju dojenčadi i male djece?**
Rezultati testiranja na virus COVID-19 ne utječu na odluke o hranjenju dojenčadi i male djece.
Međutim, potvrda COVID-19 infekcije testiranjem znači da majka treba provoditi odgovarajuće preporučene higijenske mjere tijekom razdoblja za koje se vjeruje da će biti zarazna, tj. dok ima simptome bolesti ili 14 dana nakon početka simptoma, ovisno što traje duže.
14. **Ako majka s dokazanom infekcijom COVID-19 ili sa sumnjom na infekciju COVID-19 doji, treba li davati dohranu industrijskim zamjenskim dojenačkim pripravcima mlijeka?**
Ne. Ako majka doji nema potrebe za dohranom industrijskim pripravcima mlijeka za dojenčad. Dohranom se smanjuje količina mlijeka koje proizvodi majka. Majke treba savjetovati kako bi prihvati dojenje, položaj i sisanje djeteta bili optimalni kako bi se proizvodila odgovarajuća količina mlijeka. Majke treba savjetovati o prehrani djeteta na zahtjev, kako da prepoznaju da je dijete gladno, te da količinu mlijeka mogu povećati učestalijim dojenjem.
15. **Koje su ključne poruke za majku koja želi dojeti, ali se boji da će dojenjem prenijeti virus COVID-19 svome djetetu?**
Tijekom savjetovanja valja izraziti razumijevanje za strah majke i obitelji zbog mogućnosti prijenosa virusa COVID-19 djetetu, a pri tome treba naglasiti sljedeće:
- COVID-19 nije otkriven u majčinom mlijeku nijedne majke s potvrđenom ili sumnjivom infekcijom virusom COVID-19, tako da za sada nema dokaza da se virus prenosi dojenjem.
 - Novorođenčad i dojenčad imaju mali rizik od infekcije COVID-19. Među nekoliko slučajeva potvrđene infekcije COVID-19 kod male djece, većina je imala samo blagu ili asimptomatsku bolest.
 - Dojenje i kontakt koža na kožu značajno smanjuju rizik novorođenačke i dojenačke smrti, te pozitivno utječe na njihov razvoj i zdravlje, a ti se pozitivni efekti mogu vidjeti cijeloga života. Dojenje također smanjuje rizik od raka dojke i jajnika kod majke.
 - Mnogobrojne prednosti dojenja značajno nadmašuju potencijalni rizik prijenosa bolesti uzrokovane virusom COVID-19.

16. Ako majka ima potvrđenu ili sumnjivu infekciju virusom COVID-19, je li prehrana zamjenskim dojenačkim pripravkom mlijeka sigurnija?

Ne. Uvijek u svim prilikama postoje rizici povezani s davanjem industrijskog zamjenskog mlijeka za dojenčad novorođenčadi i dojenčadi.

Rizici povezani s davanjem industrijskog zamjenskog mlijeka za dojenčad povećavaju se svaki put kada se pogoršaju bilo prilike kod kuće ili u zajednici kao što su ograničeni pristup zdravstvenim uslugama ako je dijete bolesno/smanjen pristup čistoj vodi/smanjen ili nezajamčen pristup zaliham industrijskog mlijeka za dojenčad, što opskrbu čini nepristupačnom i neodrživom.

Mnogobrojne prednosti dojenja značajno nadmašuju potencijalni rizik prenošenja bolesti uzrokovane virusom COVID-19.

17. U kojem razdoblju, obzirom na zaraznost majke virusom COVID-19 vrijede preporuke SZO o dojenju i COVID-19?

Preporuke za njegu i hranjenje dojenčadi majki s potvrđenom/sumnjivom COVID-19 infekcijom odnose se na razdoblje kada je vjerojatno da će majka biti zarazna, tj. na razdoblje dok ima simptome bolesti ili tijekom 14 dana od početka simptoma, ovisno što će duže trajati.

18. Zbog čega se preporuke koje se odnose na majke s potvrđenom/sumnjivom COVID-19 infekcijom i njihovu dojenčad razlikuju od preporuka o društvenoj distanci za opću populaciju?

Preporuke namijenjene odraslima i starijoj djeci o držanju socijalne distance imaju za cilj smanjiti kontakt s asimptomatskim osobama koje imaju COVID-19 virus zbog opasnosti od njegova prijenosa. Ovom će se strategijom smanjiti opća prevalencija infekcije virusom COVID-19 i broj odraslih koji imaju težu bolest.

Cilj preporuka o skrbi i hranjenju dojenčadi i male djece čije majke imaju potvrđenu ili sumnjivu infekciju virusom COVID-19 je poboljšati zdravstveno stanje i osigurati pravilan razvoj njihove novorođenčadi trenutno i dugoročno tijekom cijeloga života. Ove preporuke uzimaju u obzir vjerojatnost i potencijalne rizike infekcije uzrokovane virusom COVID-19 kod novorođenčadi, kao i rizike razvoja teške bolesti i smrti kada se novorođenčad ne doji ili ako se tvornički dojenački pripravci namijenjeni dojenčadi koriste neprimjereno, te zaštitne učinke dojenja i kontakta koža na kožu.

Općenito govoreći, kod djece postoji mali rizik infekcije virusom COVID-19. U malog broja inficirane djece s potvrđenom COVID-19 infekcijom, većina je imala blagu ili asimptomatsku bolest. Mnogobrojne koristi dojenja značajno nadmašuju potencijalni rizik prenošenja bolesti uzrokovane virusom COVID-19.

19. Je li opravdano da zdravstvene ustanove prihvaćaju besplatne donacije industrijskih dojenačkih pripravaka mlijeka za novorođenčad majki s potvrđenom/sumnjivom infekcijom virusom COVID-19?

Ne. Donacije tvorničkih zamjenskih pripravaka hrane za dojenčad ne treba tražiti ili prihvaćati. Ako je potrebno, zalihe treba kupiti temeljem procijenjenih potreba. Donirani tvornički zamjenski pripravci hrane za dojenčad obično su promjenjive kvalitete, nisu u skladu s potrebama ili dobnom skupinom dojenčadi, isporučuju se neovisno o potrebama, označeni su nerazumljivim jezikom, uz njih nema paketa namijenjenog osnovnoj skrbi novorođenčadi, distribucija je neselektivna, odnosno nije usmjerena prema onima kojima odista trebaju, njihova donacija nije održiva, te je potrebno dodatno vrijeme i mnogo resursa kako bi se smanjio rizik njihove primjene.

20. Zbog čega se preporuke SZO o kontaktu majke i novorođenčeta i o dojenju novorođenčadi majki s potvrđenom/sumnjivom infekcijom virusom COVID-19 razlikuju od preporuka nekih nacionalnih i profesionalnih organizacija?

Preporuke SZO o kontaktu majke i novorođenčeta i o dojenju se temelje na procjeni rizika ne samo infekcije uzrokovane virusom COVID-19, već i rizika ozbiljnog pobola i smrtnosti povezanih s ne dojenjem ili neprimjerenom primjenom dojenačkih formula kao i zaštitnim učincima kontakta koža na kožu i dojenja.

Preporuke drugih organizacija usredotočene su isključivo na prevenciju prijenosa virusa COVID-19 ne uzimajući u obzir sve kratkoročne i dugoročne koristi za zdravlje majki i djece kontakta koža na kožu i dojenja.

Izjava o odricanju odgovornosti

Odgovori na pitanja u ovom dokumentu dobiveni su iz publikacije SZO Operativne smjernice međuagencijske radne skupine o hranjenju dojenčadi i male djece u hitnim stanjima. Privremene smjernice SZO razvila je globalna mreža kliničara i onih kliničara koji su liječili bolesnike oboljele od SARS-a, MERS-a ili teške gripe te inficirane i oboljele od COVID-19. Za upite pošaljite e-poštu na adresu: outbreak@who.int s "COVID-19 kliničko pitanje" u liniji tema.

STABLO ODLUČIVANJA o dojenju u kontekstu infekcije virusom COVID-19: Smjernice za zdravstvene ustanove i zajednice

